

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

Κοσμήτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς

Τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας

ΤΟ ΟΧΙ ΤΟΥ 1940 ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΓ' ΑΙΩΝΑ

Α'

Μακαριώτατοι, Σεβασμιώτατοι, Κύριοι Ὑπουργοί, Κύριε Πρύτανη, Κύριοι Συνάδελφοι, Κυρίαί, Κύριοι, Δεκαοκτὼ ἔτη συμπληροῦνται σήμερον ἀφ' ἧς, διὰ τοῦ στόματος εὐθαροῦς Κυβερνήτου, τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀντέταξεν ἄρνησιν εἰς τὴν θρασεῖαν ἀπαίτησιν τοῦ Ρωμαίου δικτάτορος, ὅπως ὁ νομιζόμενος ἀδύνατος ὑποταγῇ εἰς τὴν βίαν τοῦ δυνατοῦ. Τὸ ὄχι τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἀπετέλει ἀπλῶς γνώριμον ἦχον τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, οὐδὲ θὰ ἠδύνατο νὰ γίνη ἄλλως, ἀνάγκιδες καὶ ἐποτημένοι νὰ υποχωρήσωμεν οἱ ἐπίγονοι τῶν περσομάχων, οἱ ἀπόγονοι τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ υἱοὶ τῶν ἐλευθέρων πολιορκισμένων τοῦ Μεσολογγίου. Ἱστορία παναρχαία, πλήρης ἀγώνων, ἡρωϊσμῶν καὶ πράξεων αὐτοθυσίας, χιλιετηρίδες ἀμπώτιδος καὶ πλημυριδός, δόξης καὶ καταστροφῶν, εὐημερίας καὶ δουλείας, ὅμως ἱστορία ἀγῶνων πάντοτε. Ὁ Ἕλλην ἔθηκε τὴν μοῖραν ὑπεράνω τῶν Θεῶν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς Σοφίας τοὺς ὁποίους ἐλάτρευσεν, ἀλλ' ὑποταγὴν εἰς τὴν μοῖραν ἄνευ ἀγῶνος δὲν ἐδέχθη ποτέ. Γλυκεῖα ἡ ζωὴ, ὅταν μάλιστα καταλίπη τις ἀπογόνους διὰ τὴν συνέχειαν τῆς ἀγωνιστικῆς προσπαθείας. Ὅμως ἂν ὁ ἔρως τῆς ζωῆς ἰσχυρὸς ὥς ὁ θάνατος, ὁ θάνατος εἶναι προτιμότερος πάσης ἀτιμώσεως. Δυνατὸς δὲν εἶναι ὁ διαθέτων τὴν ὕλικὴν βίαν, ἵππους καὶ ἄρματα καὶ ἀγχέμαχα ὅπλα. Διότι ἡ Δίκη θεότης Ἑλληνικὴ εἶναι καὶ αὐτή, καὶ ἐφορᾷ τὸ ἀκοίμητον ὄμμα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ πράξιν. Καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν βίαν καὶ ἡ βία πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν, καὶ ἡ Ἐλευθερία πρὸς τὴν ὑποταγὴν. Ἀγὼν λοιπὸν ἐναντίον πάσης μοίρας τὴν ὁποίαν θὰ ἤθελε νὰ στηρίξῃ ὁ ἐχθρὸς ἐπὶ τῆς προσκαίρου ἀριθμητικῆς καὶ ὕλικῆς του δυνάμεως. Διότι ὁ Χριστιανικὸς Θεὸς ὥρισε δι' ἡμᾶς τοὺς ἐπ' Ἐλευθερία κληθέντας μίαν μοῖραν, τὴν κατάκτησιν τῆς

ἀληθείας. Καὶ ἀλήθεια δὲν εἶναι ποτὲ ἡ ἄλλη ἐκείνη, τὴν ὁποίαν σοῦ ἐπιβάλλει ἡ βία καὶ ὁ καταναγκασμός.

Δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ φιλοσοφήσουν θεωρητικῶς ἢ πολιτικῶς οἱ Ἕλληνες, οἱ πατέρες μας, οἱ ἀδελφοί μας, τὰ τέκνα μας τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, διότι ὑψίστη φιλοσοφία εἶναι αὐτὴ ἡ ἐλευθέρα ζωὴ. Καὶ ἡ προτίμησις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ δυνατοῦ ἀπὸ πᾶσαν ὑποταγὴν, ἐγένετο κατὰ τὸ ἔνστικτον τῆς φυλῆς, μέσα εἰς τὸ αἷμα τῆς ὁποίας δονοῦνται ἀκόμη καὶ θὰ δονοῦνται πάντοτε οἱ ἀγῶνες τῶν μηδικῶν, τῶν ἀκριτῶν, τοῦ '21 καὶ τῶν μακεδονομάχων μας. Δι' αὐτὸ ὃ τι ἐλέχθη ἀπὸ τὰ ὑπεύθυνα χεῖλη ἐπανελήφθη ἀπὸ τὰς καρδίας ὁκτὼ ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων καὶ ἐσφραγίσθη ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ στρατευομένου καὶ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ. Ἡ νίκη, πτερωτὴ πάντοτε, ἐστεφάνωσε τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα εἰς τὰ ὄρη τῆς πολυπαθοῦς καὶ ὑποδούλου ἔτι Βορείου Ἡπείρου, τὸ θάρος δὲν κατέλιπε τὸν Λαὸν οὐδ' ὅταν ἡ σιδηρόφρακτος στρατιὰ τοῦ βορρᾶ προσεπικούρησε τοὺς ἐπιδρομεῖς τῆς Μεσογείου. Μετὰ τὰ Μακεδονικὰ ὀχυρά, ἡ μάχη τῆς Κρήτης ἔδειξε τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν πάτριον ἐλευθερίαν ὥς τὸ προσφιλέστερον ἀγαθὸν ἐξ ἐκείνων εἰς τὰ ὁποῖα προσηλοῦται ὁ Ἕλλην. Τὸ ὄραμα τῆς ὑπερμάχου Στρατηγοῦ τῆς ἐμφυχούσης τὸ Ἔθνος ἐσβέσθη ἐξ περιποῦ μῆνας μετὰ τὸ ΟΧΙ, ἐν μέσῳ ἀτελευτήτων συμφορῶν τὰς ὁποίας ἠκολούθησεν ἡ νύξ τῆς Κατοχῆς, διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐντρέπονται ἔσθαι οἱ καταδικάσαντες τὸ εὐγενὲς Ἑλληνικὸν Ἔθνος εἰς μοναδικὴν ἀπαθλίωσιν καὶ τραγικὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον. Ὅμως καὶ ἡ πείνα καὶ ἡ ἀθλιότης δὲν κατεσίγασε τὸν ἦχον τῆς Ἐλευθερίας, τὸν ὁποῖον ἐνσαρκώνει ὁ ἐθνικός μας Ὑμνος, οὐδ' ἐσταμάτησε τὸν ἀγῶνα ἀντιστάσεως κατὰ τῶν κατακτητῶν. Ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος τὸν συνέχισεν ὁ ἡρωϊκὸς Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β' μετὰ τοῦ ἀειμνήστου προέδρου Ἐμ. Μ. Τσοδεροῦ, τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ στρατευθέντος ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν ἕως τὴν Μέσσην Ἀνατολήν. Ἐντὸς τῆς κατεχομένης Ἑλλάδος τὸν συνέχισαν τὰ βουνὰ καὶ αἱ πόλεις, οἱ ἀγρόται καὶ οἱ διδάσκαλοι, αὐτὸ ἐδῶ τὸ βῆμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὀμιλῶ, καὶ αἱ πανεπιστημιακαὶ αἰθουσαὶ καὶ αὐλαί, ὁ Λαὸς ὁ πεινῶν καὶ γυμνητεύων, ὁ ἀνώνυμος, ὁ κοιμώμενος καὶ ἀφυπνιζόμενος μὲ τὸ ὄραμα τῆς ἐλευθέρως Ἀκροπόλεως, ὅπου ἡ γαλανόλευκος θ' ἀνεδιπλοῦτο εἰς ἐλεύθερον ἄερα. Στρατιῶται, ἀεροπόροι, ναῦται, πολῖται, ἀντάρται, γυναικόπαιδα, μυριάδες οἱ νεκροί, οἱ ἀνάηροι, ὅσοι ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν καὶ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς χάρις εἰς τὴν ἀγωνιστικὴν ἐλευθερίαν! Ὀλίγοι οἱ ἐπώνυμοι, ἄπειροι οἱ ἀνώνυμοι καὶ δυστυχῶς οἱ λησιμονηθέντες!

Καὶ εἰς τὰ χεῖλη τῶν ἐπιζώντων, οἱ ὁποῖοι φεγγοβολοῦν ἀκόμη ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἐσωτερικῆς ἱκανοποιήσεως, ἀνθίζει τὸ ἐρώτημα: Διὰ τί; Πρὸς τί ἠγωνίσθησαν οἱ Ἕλληνες; Ἡ Βόρειος Ἡπειρος στενάζει ὥς πρότερον ὑπὸ τὸν ζυγὸν καὶ οἱ Βορειοηπειῶται πλανῶνται οἱ πολλοὶ χωρὶς πατρίδα. Ἡ

ἡττημένη Βουλγαρία ἐπαίρεται ἀτιμώρητος δι' ὅσα κατὰ τοῦ βορείου Ἑλληνισμοῦ τὸ τρίτον ἐντὸς τριακονταετίας ἐκακούργησεν. Ἡ διαίρεσις, ὑποθαλαπομένη ὑπὸ τῶν μεγάλων, Συμμάχων τότε μεταξύ των κατὰ τῆς βίας, καὶ εὐθὺς ἀμέσως ἀντιζήλων, ἐσπάραξε τὴν Ἑλλάδα καὶ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ πολέμου καὶ τῆς Κατοχῆς. Ἡδικημένοι, ἀγνοούμενοι, ἐνοχλοῦντες τοὺς ἰσχυροὺς, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ὁποίων ἐν τούτοις ἐστάθημεν πιστοὶ ὅταν μᾶς ἐχρειάσθησαν, ἐνοχλοῦντες λέγω δσάκις τοῖς ὑπομνήσκομεν μὲ σεμνότητα τὰς ὑπηρεσίας μας. Ὑποσκειζόμενοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους οἱ ὅποιοι ἔμειναν θεαταὶ τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος, πλήττοντας εἰς τὰ νῶτα τοὺς ὁμογενεῖς μας ὑπηκόους των. Ἀγωνιζόμενοι καὶ ἐν εἰρήνῃ νὰ ἐπουλώσωμεν τὰς πληγὰς, νὰ πληρώσωμεν τὸ χάσμα τοῦ σεισμοῦ μὲ ἄνθη, ἀσθμαίνοντες διὰ νὰ συγχρονίσωμεν τὴν τεχνικὴν μας, τὴν οἰκονομίαν μας καὶ τὰς πνευματικὰς μας ἐκδηλώσεις πρὸς τὰς τῶν μεγάλων πρωτοπόρων λαῶν, δοκιμάζομεν τὴν πικρὰν ἀπόγευσιν ἀδίκου μεταχειρίσεως καὶ ἐλλείψεως κατανοήσεως εἰς τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο συγκινοῦν τὰς καρδίας μας, τὸ *Κυπριακόν*.

Μὲ δακρυσμένους ὀφθαλμοὺς ἐρωτοῦν οἱ ἀνάπηροί μας, ἐρμηνεύοντες τῶν νεκρῶν συμπολεμιστῶν των τὰ αἰσθήματα : Δι' αὐτὸ ἐχύθη τὸ αἷμα μας, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ Τοῦρκος συγκυρίαρχος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κύπρον ; Διὰ νὰ γεμίσουν τὰ στρατόπεδα ἀπὸ ἀκρίτους πολιτικούς κρατουμένους, διὰ νὰ καίωνται αἱ περιουσίαι, νὰ βιάζεται τὸ οἰκογενειακὸν ἄσυλον, νὰ προπηλακίζωνται τὰ ἱερά μας προσκνήματα ; Διὰ νὰ γίνεται ἡ πλέον στυγνὴ ἀπάθεια ἀφελληνισμοῦ τῆς παιδείας εἰς τὴν μεγαλόνησον ἀπὸ τὸν κατακτητὴν ; Ποῦ εἶναι ἡ Δικαιοσύνη, ποῦ εἶναι ἡ Ἰδέα, ποῦ εἶναι ἡ πραγματοποιήσις τῶν ἀφθόνων καὶ παχυλῶν ὑποσχέσεων τοῦ 1940 ;

Ὅμως ἡ λεβεντογενιά, τὰ παλληκάρια μας, δὲν γνωρίζουν τὸ αἶσθημα τῆς ἐκδικήσεως. Μὲ ὑπερηφάνειαν ἀποβλέπουν εἰς τὰς χιλιάδας τῶν νέων ἡρώων, τῶν νεομαρτύρων Καραολῆ, Δημητρίου, Παλληκαρίδου, Αὐξεντίου, τῶν ἐπωνύμων καὶ τῶν ἀνωνύμων ἀπηγχονισμένων, νεκρῶν, ἀνταρτῶν τῆς Κύπρου, ἱερωμένων, λαϊκῶν, ὀπλοφόρων τοῦ νέου Διγενεῆ, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀναγεννητοῦ τοῦ παλαιοῦ ἀκριτικοῦ μύθου, καὶ ἀπαλῶν μαθητῶν καὶ κορασίδων οἱ ὅποιοι μάχονται μὲ λίθους, μὲ συνθήματα, μὲ τοὺς γρόνθους. Δὲν ἐπολεμήσαμεν ἡμεῖς τὸ 1940-1941 κατὰ τῶν δικτατόρων καὶ τῆς νοοτροπίας τῆς βίας ὡς μισθοφόροι οὐδενός. Οὐδὲ σήμερον, οὐδὲ αὔριον θ' ἀποβῶμεν μισθοφόροι. Διότι ὁ ἐλευθερος εἶναι πνευματικῶς ἐλευθερος καὶ ὁ ἀγὼν γίνεται ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ ἔχει ψυχὴν, δὲν κατασκευάζεται μὲ τὰ χρήματα καὶ μὲ τὰς πρὸς τὴν γείτονα γενναίας οἰκονομικὰς ἐνισχύσεις τῶν συμμάχων.

Ὅτι ἔγινεν ἐδῶ τὴν 28ῃν Ὀκτωβρίου 1940 ἔγινε διότι ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ δὲν θὰ ἡνείχετο νὰ γίνῃ ἄλλως, καὶ θὰ ἐπαναληφθῇ, εἰ δεή-

σει, πέραν πάσης λογικῆς, ὑπὲρ παντὸς μαχομένου ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ πρὸς βλάβην παντὸς καταπατοῦντος τὴν πίστιν ἡμῶν πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν! Ἄς τὸ ἐννοήσουν αὐτὸ οἱ Δυτικοὶ τῆς σήμερον, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία δὲν ὑπῆρξεν ὅσον ἔπρεπε δίδαγμα.

Ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος ἐξέλεξα σήμερον, ἐγκρίσει τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου, τὸ θέμα τῆς ομιλίας μου, σχέσιν ἔχον πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τὴν ὁποίαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ ἀντέταξαν κατὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν οἱ Ἕλληνες, διὰ τῆς ιδρύσεως τοῦ περιωνύμου δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος.

Β'

Προσχήματα προστασίας δῆθεν τοῦ Παναγίου Τάφου τοῦ Σωτήρος καὶ τῶν προσκυνημάτων τῶν Ἁγίων τόπων, τυχοδιωκτικὴ διάθεσις τῶν ἐπιζητούντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην περιπετείας, πολιτικοὶ ὑπολογισμοὶ τῶν Ἑνετῶν, οἰκονομικὰ ὀφέλη ἐκ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν ἐν ἐθνικῇ καὶ πολιτικῇ καταπτώσει Βυζαντινῶν, ἔφερον τοὺς Φράγκους δολίως εἰς τὸν Βόσπορον καὶ τὸ 1204 καταλυτὰς τῆς μεγαλυτέρας αὐτοκρατορίας τοῦ τότε κόσμου, ὅχι μόνον εἰς ὄνομα καὶ ὄρια ἀλλὰ καὶ εἰς πολιτισμὸν καὶ ἀκτινοβολίαν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐγκατεστάθη Γάλλος βασιλεὺς καὶ Ἑνετὸς πατριάρχης, ἐνῶ ὁ Ἕλλην βασιλεὺς, ἡ σύγκλητος, οἱ ἄρχοντες, ὅσοι ἡδυνήθησαν, ἔδραπέτευσαν διὰ νὰ σωθοῦν καὶ διὰ νὰ περισώσουν καὶ τὸ ἔθνος. Φραγκικὰ βασίλεια, δουκᾶτα, ἡγεμονίαι ἰδρύοντο ἀπὸ τοὺς συνεταίρους τῆς ἀθλίας αὐτῆς Σταυροφορίας ἐκ τῶν περιοχῶν τοῦ καταλυθέντος Βυζαντινοῦ Κράτους, ἡ Θεσσαλονίκη ἔβλεπεν ἑαυτὴν ὑποτασσομένην εἰς ξενόγλωσσον καὶ αἰρετικὸν ἡγεμόνα, ἐνῶ ἡ Κρήτη περιέπιπεν εἰς δουλείαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόλις μετὰ ἐπὶ ὀλοκλήρους αἰῶνας θὰ ἡδύνατο διὰ συνεχῶν ἀγώνων ν' ἀπαλλαγῇ. Ἐκτὸς τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπου οἱ Μεγάλοι Κομνηνοὶ διαργάνωσαν τὸν ἀκραϊνὴν Ἑλληνισμόν τοῦ Πόντου, δύο ἀκόμη κέντρα ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ ἀπηνόους κατακτητοῦ ἐσηματίσθησαν: Εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν Βιθυνίαν ἡ ἱστορικὴ διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν Νίκαια ἔδωκε τὴν δυνατότητα νὰ μεταφερθῇ ἐκεῖ ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ αὐλὴ καὶ ἡ δυναστεία τῶν Λασκάρεων. Βατάτζη νὰ διεκδικήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ ἕξ περίπου δεκαετηρίδας, ἕως οὗ ἀπελευθερώσῃ τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἀποκαταστατήσῃ, ὅσον οἱ καιροὶ ἐπέτρεπον, τὸν Ἑλληνισμόν. Καὶ εἰς τὴν Ἡπείρον, μετὰ τὴν εὐρεΐαν τῆς ἔννοιας, ἀπὸ τῆς Ναυπακτίας μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων, μ' ἐπικέντρον τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρωτεύουσαν τὴν Ναύπακτον καὶ μὲ πολιτικὴν καθέδραν τὴν Ἄρταν, μὲ ἐν νέον φρούριον, οἰκοδομηθὲν ἐξ ἀφορμῆς ἀκριβῶς τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, τὰ Ἰωάννινα, μὲ ἐπιβολὴν πρὸν βορρᾶν ἀπὸ τῶν Γρεβενῶν, τῆς Καστορίας

μέχρι τῆς Ἀχρίδος καὶ τοῦ Δυρραχίου, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιοχῆς ἀδελφωμένος μετὰ τῶν ἐπισήμων προσφύγων τῶν καταφυγόντων ἐκεῖ ἐκ τῆς βασιλευούσης καὶ τῶν θορακικῶν πόλεων, ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Ἀγγέλων-Δουκῶν-Κομνηνῶν, ὡς ἐλέγοντο, ἀφοῦ ἴδρυσε τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου ἐπροχώρησε ταχέως εἰς ἐκκαθάρισιν τῆς Μακεδονίας, κατέλυσε τὸ φραγκικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ θὰ ἔφθανε πρῶτος εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἂν ἀντὶ τῶν Φράγκων, ἐξουθενωθέντων ταχέως, δὲν ἔφραζον τὸν δρόμον οἱ Βούλγαροι¹.

Γ'

Μιχαὴλ Ἀγγελὸς Κομνηνὸς ὁ ἐπιλεγόμενος καὶ Δούκας φέρεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς Νικαίας ὡς νόθος υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου. Ὁ Ἰωάννης Ἀγγελὸς διετέλεσε δούξ Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, τὰ ἐδάφη τῶν ὁποίων, ὡς καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Αἰτωλίας, ἦσαν γνώριμα εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ἔσχε πλὴν τοῦ Μιχαὴλ καὶ τρεῖς υἱοὺς νομίμους ἐκ συζύγου Δουκαίνης (κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Νικαίας πάντοτε) τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, τὸν κατόπιν βασιλέα Θεσσαλονίκης Θεόδωρον Α' καὶ τὸν κατόπιν δεσπότην Μανουὴλ. Καὶ οἱ τέσσαρες υἱοὶ τοῦ σεβαστοκράτορος ἦσαν πρωτεῖς ἀδελφοὶ τῶν ἀντιζήλων βασιλέων Ἰσαακίου Β' (1185-1195) καὶ Ἀλεξίου Γ' (1195-1203) καὶ θειοὶ τοῦ Ἀλεξίου Δ' Ἀγγέλου (1203-1204), ἀνῆκον δηλαδὴ εἰς ἀνάξιον οἶκον τοῦ ὁποίου αἱ ἑριδες ἐπετάχυναν τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς, διατελέσας τὸ πρὶν ὀμηρὸς ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὴν μεταξὺ Ἰσαακίου Β' καὶ Ἀλεξίου Γ' ἔριδα, φαίνεται συνταχθεὶς μετὰ τὸν πρῶτον, καθ' ὃν χρόνον ὑπηρέτει ἐν Μικρασίᾳ, ὅπου ἐπὶ μικρὸν κατέφυγε πρὸς τοὺς Τούρκους διὰ νὰ σωθῇ. Φαίνεται προσέτι ἀνὴρ ἀνήσυχος καὶ ἀνυπότακτος, καθὼς δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς τοῦ ἀδελφοῦ οὐχὶ ἄμοιρος στρατιωτικῶν χαρισμάτων. Εὐρεθεὶς εἰς Μακεδονίαν κατὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τὸ 1204, ὑπετάγη πλασματικῶς εἰς τὸν Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικόν, ἀλλὰ ταχέως, ἀντιληφθεὶς τὴν ἀδυναμίαν τῶν Φράγκων, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἡπείρον. Αὕτη μετὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ μέχρι τοῦ Δυρραχίου, συμπεριλαμβανομένης δὲ τῆς Κερκύρας, εἶχεν

1. Βιβλιογραφία : Ἰδίᾳ ἡ Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου (1204-1261) ὑπὸ Ἀντωνίου Μηλιαράκη, ἐν Ἀθήναις 1898. Ὡς πρὸς τοὺς λογίους τοῦ δεσποτάτου, αὕτη συνεκentrώθη εἰς τὰς μελέτας α') Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Οἱ λόγοι τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου Ἰω. Ἀπόκαυκος-Γ. Βαρδάνης-Δ. Χωματιανός, ΕΕΒΣ ΚΖ', 1957, σσ. 3-62 καὶ β') Τοῦ αὐτοῦ, Βυζαντινὴ Γραμματολογία (1204-1453), τεύχος Α', Ἐν Ἀθήναις 1957, σσ. 39-92 (ὅπου καὶ τὰ κείμενα).

ἐπιδικασθῇ ὑπὸ τῶν ἀρπάγων εἰς τοὺς Ἑνετοὺς, ὡς ἀντέρεισμα καὶ προέκτασις τῆς ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς κυριαρχίας αὐτῶν. Τὴν περιοχὴν ταύτην εὐκόλως ἀπέσπασεν ὁ Μιχαὴλ ἀπὸ τὴν σκιάδῃ Ἑνετικὴν κυριαρχίαν, ἥδη τὸ πρῶτον ἔτος τῆς συμφορᾶς. Συνώκισε δὲ τοὺς μετ' αὐτοῦ καταφυγόντας πρόσφυγας εἰς τὸ πόλισμα τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ ὁποῖου ἀνῆγειρε κάστρον « τὸ τῶν Ἰωαννίνων τεκτηνώμενος πολίδιον καὶ εἰς μόρφωσιν κάστρου αὐτὸ ἀνεγείρας καὶ ἐν αὐτῷ ἐνοικήσας » τοὺς τε καταφυγόντας εἰς τὴν Ἡπειρον ἐκ ποικίλων Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοὺς αὐτόχθονας. Ὡστε ἐγένετο κτίτωρ τῆς ἱστορικῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία κατρκήθη ὑπὸ συμμιγῶν Ἑλλήνων Δυτικῶν καὶ Ἀνατολικῶν, ἐπὶ τῇ συμφορᾷ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταφυγόντων εἰς Ἡπειρον.

Ἀναστατώσας ὁ Μιχαὴλ Ἀγγέλους τὴν Δυτικὴν Βόρειον Ἑλλάδα, ἀπὸ τῆς Ναυπάκτου μέχρι τοῦ Δυρραχίου, ἐστράφη πρὸς τὴν Νοτιωτέραν περιοχὴν, εἰσελθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς βοήθειαν Λέοντος Σγουροῦ ἄρχοντος Ναυπλίου, Ἀργους καὶ Κορίνθου, ἀγωνιζομένου ἤδη κατὰ τῶν Φράγκων. Ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα ἀπέτυχεν, ἀπολεσθείσης τῆς περὶ τὴν Μεθώνην μάχης (1205) καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἡπειρον, διὰ ν' ἀνακτήσῃ τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Κέρκυραν, πόλεις τὰς ὁποίας προσκαίρως τῷ εἶχον ἀφαιρέσει οἱ Ἑνετοί. Διὰ ν' ἀσφαλισθῇ δὲ ἐξ αὐτῶν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ραγούζαιους, ἀντιζήλους τῆς Γαληνοτάτης, προνομία, ἐπωφεληθεὶς τῆς μεταξὺ τῶν δύο δυτικῶν τούτων κρατῶν ἀντιθέσεως.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιχαὴλ καλεῖ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον Ἀγγελον ἐκ Νικαίας, ὅπου οὗτος στρατιωτικῶς ἐβοήθει Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν νὰ ἐμπεδώσῃ τὸ μετ' οὐ πολὺ ἀνακηρυσσόμενον βασιλείον του, ἐπιτρέπει δ' αὐτῷ τὸ 1208 τὴν διεύθυνσιν τῶν κατὰ Πελοπόννησον ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀπέβησαν ὑπὲρ τῶν Ἀγγέλων. Ὁ Μιχαὴλ ὀνομάζεται δεσπότης τῆς Ἡπείρου, ἰδρύει ἰδίαν αὐλὴν ἐν Ἀργεῖ καὶ ἐγκαθιστᾷ διάδοχον καὶ κληρονόμον αὐτοῦ τὸν ρηθέντα ἀδελφόν του Θεόδωρον. Ἔρχεται δ' ἐν τέλει εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Πάπαν, χάριν τοῦ Δυρραχίου, πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς καὶ τὸν Ἐρρῖκον τῆς Φλάνδρας, οὕτω δὲ στερεώνει ἑαυτὸν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Δώδεκα ἔτη πολυταράχου βίου, ἥμιστα εἰρηνικοῦ, συνεχῶν συνδυασμῶν καὶ ἐκστρατειῶν ἐπεστέφθησαν διὰ δολοφονίας τῆς πολυταράχου καὶ περιέργου ταύτης ἀγωνιστικῆς μορφῆς, κατὰ τὸ 1216.

Δὲν εἶναι περιττὸν νὰ λεχθῇ, ὅτι οὐδεμία ἐπιχείρησις εἰς τὸν Ἡπειρωτικὸν καὶ Αἰτωλικὸν χώρον καὶ οὐδεμία στερεώσις τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀγγέλων Κομνηνοδουκῶν ἦτο δυνατὴ ἄνευ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τοῦ ὁρσειβίου πληθυσμοῦ τῆς ἑλληνικωτάτης ταύτης περιοχῆς. Τὸ δύσβατον καὶ πολλὰκις ἀπρόσιτον τοῦ ἐδάφους, τὸ τραχὺ καὶ ἡρωϊκὸν τῶν κατοίκων συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἀγγέλων κατὰ τῶν Φράγκων κατακτητῶν. Τὸ ἔμφυχον ὄλικόν, φύσει ἀνθεκτικὸν καὶ πολε-

μικόν, ἐπορίσθησαν ἀπὸ τοὺς ἐλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ρούμελης καὶ τῆς ἐνιαίας Ἡπείρου. Ἐξ ἄλλου ἔτυχον θερμοτάτης ὑποστηρίξεως ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία περιεχαρᾶκώθη εἰς τὸν τομέα αὐτὸν καὶ ἡμύνθη κατὰ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν Σταυροφόρων, οἵτινες ἐγκαθίστων πανταχοῦ ὅπου ἐπεκράτουν λατίνους τὸ δόγμα καὶ ξένους τὴν καταγωγὴν τοῦ 1204 χειροτονήσκει δύο ἐξαιρέτους ἄνδρας ὡς μητροπολίτας τῆς Ἑλληνικῆς περιοχῆς, ὧν ὁ μὲν ἦτο ὁ γνωστότατος μεμψίμοιρος λόγιος μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαήλ ὁ Χωνιάτης, ὁ δ' ἕτερος ὁ πολὺς μητροπολίτης Ναυπάκτου Ἰωάννης ὁ Ἀπόκαυκος. Καὶ ὁ μὲν Χωνιάτης οὐδὲν ἐτόλμησε νὰ πράξῃ κατὰ τῶν Φράγκων, οὐδὲ νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας (ὅπου ἐν τούτοις ἔζη ὁ γνωστότατος ἀδελφός του Νικήτας Χωνιάτης, ὁ ἱστορικός) ἢ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν σκέλην τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, λόγιος καὶ πολιτικός καὶ ἐκκλησιαστικός νοὺς πολλῶ εὐρύτερος τοῦ Μιχ. Χωνιάτου, οὐ μόνον παρέμεινε εἰς Ναύπακτον καὶ συνεκράτει τὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸν νέον ἄρχοντα τῆς Πολιτείας, καταστὰς οὕτως εἰπεῖν ὁ πνευματικός ἀρχηγὸς τοῦ Δυτικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνεψύχωνε τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου, ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου ἀπὸ τοῦ 1216 τοῦ ἀποθανόντος ἱδρυτοῦ τοῦ δεσποτάτου Μιχαήλ. Ἐκ τῆς δημοσιευθείσης κατὰ τὰς τελευταίας ἑπτὰ δεκαετηρίδας ἀλληλογραφίας τῆς προσωπικότητος ταύτης, φαίνεται καθαρὰ ἡ μεγάλη ἐπιρροὴ τὴν ὁποίαν ἡ λαμπρὰ μορφή τοῦ Ἰω. Ἀποκαύκου ἥσκησεν εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ του ἐξουσία ἐξετείνεται καὶ εἰς τὴν Ἡπείρον, ἂν δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ εἰς τὴν Ἀχρίδα ἐγκαθίσταντο Ἕλληνες ἀρχιερεῖς πιστοὶ εἰς τοὺς Ἀγγέλους, ἡ ἐπιρροὴ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἀνάσχεσις πάσης προπαγάνδας τῆς Δύσεως θὰ ἦτο βεβαία. Τοῦτο δ' εἰσηγήθη ὁ Ἰω. Ἀπόκαυκος εἰς τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν καὶ ἐχώρησεν εἰς τὴν χειροτονίαν δύο ἐξαιρέτων πνευματικῶν μορφῶν τῆς ἐποχῆς, τοῦ Γεωργίου Βαρθάνη ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας καὶ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ, γνωστοτάτου κανονολόγου, ὡς ἀρχιεπισκόπου Ἀ' Ἰουστινιανῆς¹.

Ὁ Θεόδωρος ἀνεδείχθη μέζων τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Ἡ σῆψις τῶν Φράγκων εἶχε προχωρήσει, αἱ ἀδυναμίαι τῆς διοικήσεώς των καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἦσαν φανεραί. Ἀγὼν δρόμου ἤρχισε μεταξὺ τῶν δύο ἐλληνικῶν κρατῶν, τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἡπείρου, ποῖος πρῶτος θὰ συνέλεγε τὸν μετ' οὐ πολὺ πίπτοντα ὠριμον καρπὸν, τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοῦτο βεβαίως ἐφαίνετο πλησιέστερον πρὸς τοὺς Ἀνα-

1. Ὁ τίτλος « ὁ Βουλγαρίας » εἶναι γνωστόν, ὅτι οὐδεμίαν ἐθνικὴν σχέσιν εἶχε πρὸς τοὺς Βουλγάρους.

τολικούς τῆς Νικαίας ἀπὸ τοὺς Δυτικούς τῆς Ἀρτης. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν εὐρέθησαν, ὡς εἰκός, Ἕλληνες ἀντιμέτωποι Ἑλλήνων, τὸ πατριαρχεῖον τὸ ἐν Νικαίᾳ καταδικάζον τὰς πράξεις τῆς αὐτονομηθείσης πὺς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δεσποτάτου. Δὲν δύναται ὁμως παρὰ νὰ θαυμάση τις τὴν πίστιν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, τὴν εὐψυχίαν των, τὴν ἀγωνιστικότητα, τὸ ἀξένωτον τῆς ἱκανότητος τῆς λαϊκῆς ψυχῆς νὰ δίδῃ ἐκ τῶν σπλάγχχνων τῆς ἀγωνιστὰς καὶ ἡγήτορας, οἱ ὅποιοι εἰς κορισίμους στιγμὰς ν' ἀναλαμβάνουν τὰ ἡνία καὶ νὰ σώζουν τὸ Ἔθνος. Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει δι' ἄνδρας ὡς ὁ Θεόδωρος Ἀγγελος, ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις καὶ ὁ Ἰωάννης Βατάτζης.

Τὸ πρῶτον μέγα κατόρθωμα, ὅπερ ἐπέβαλε τὸν Θεόδωρον Ἀγγελὸν ὑπῆρξεν ἡ ἥττα τοῦ Πέτρου Κουρτεναί, ὁ ὁποῖος εἶχε χρисθῇ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Πάπα Ὀνωρίου τοῦ Γ', συμβάσα παρὰ τὸ σημερινὸν Ἑλβασάν. Ὁ Πέτρος ἐπεδίωξε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1217 νὰ ὑποτάξῃ τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ μεγάλῃς στρατιωτικῆς δυνάμεως νὰ φθάσῃ ἀπὸ Δυρραχίου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀντ' αὐτῶν ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη, συνελήφθη δ' αἰχμάλωτος ὁ παρακολουθῶν αὐτὸν καρδινάλιος Ἰωάννης Κολούμνα, ὅστις καὶ ἀπελύθη τὸ ἐλόμενον ἔτος, τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Πάπα. Ἡ ἥττα τῶν Φράγκων ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὴν Δύσιν ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον, ὁ Θεόδωρος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἐκδιώξας Φράγκους ἢ Βουλγάρους ἀπὸ τὸν Περλεπέν, τὸ Δυρράχιον, τὸ Ἑλβασάν, τὴν Ὑπάτην, τὸν Πλαταμῶνα, τὰς Σέρρας αὐτάς, καὶ τὸ δυσπρόρθητον φρούριον τοῦ Προυσάκου. Ἀπὸ τὰς Σέρρας ἐστράφη πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, τῆς ὁποίας ὁ ἡγεμὼν ἔσπευσε νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οὕτως εἰς τὸν Θεόδωρον Ἀγγελὸν ἡ Ἑλληνικὴ μοῖρα ἐπεφύλαξε ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ καταλύσῃ τὸ φραγκικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν νικηφόρον του πορείαν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ἀποκαύκου, ὁ ὁποῖος καὶ παρῴτρυνε τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου νὰ στεφθῇ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων: «καὶ μεγαλυνεῖ σε Θεὸς καὶ κραταιώσει σε ἐπὶ πλέον καὶ τὸ βασιλικὸν καὶ πάλιν ὑποθήσει σε πέδιλον» γράφων πρὸς αὐτόν. Καὶ πάλιν «γένοντό σου τῇ βασιλείᾳ οἱ χρόνοι μακροὶ καὶ ὀψονται (σε) λαοὶ καὶ εὐφρανθήσονται ἐπὶ θρόνον κατὰ Πόλιν τὴν μεγάλην» (= Κωνσταντινούπολιν) καθήμενον τοῦ βασιλικοῦ». Γέρων δὲ ἀσθενὴς ἔσπευσε ὁ Ἀπόκαυκος εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου συνέταξε τὸ ἔγγραφον τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Θεοδώρου Α' εἰς βασιλέα, τῆς στεφφορίας γενομένης ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Α' Ἰουστινιανῆς Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ, θεωροῦντος αὐτοκέφαλον τὴν Ἐκκλησίαν Ἀχρίδος. Οὕτως εἴκοσι μόλις ἔτη μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ βόρειος Ἑλλὰς ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τὴν δυναστείαν

τῶν Φράγκων καὶ προέβαλεν εἰς τὸ Ἔθνος βασιλέα ἀποβλέποντα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πολεμικῶς. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ δικαιολογία τῆς ἀναγορεύσεως ἐν τῷ συνταχθέντι ἐγγράφῳ. « Ἐγένετο δὴ σιγῆς μετὰ Θεὸν καὶ σωτὴρ ἡμέτερος καὶ αὐτοτελὴς σωτηρία, πολλοὺς μὲν πόνους ὑπομείνας ἕνεκα τῶν ἐνιαυθῶν χριστιανῶν, πολλοὺς δὲ ἰδρῶτας κενώσας ὑπὲρ ἡμῶν καὶ (τὸ τοῦ ποιητοῦ ἐγκαίρως εἰπεῖν) ᾠκύτας ἀπὸ πόνους λαύων καὶ ἤματα διαμετρῶν αἱματόεντα ἐκ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων καὶ συμπλοκῶν ὑπὲρ ἀφανισμοῦ μὲν τελείου τῶν καταπολεμησάντων ἡμᾶς ἀθέων Λατίνων ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐκ τοῦ Αἷμον Σκυθῶν (τῶν Βουλγάρων δηλαδὴ) ». Περαιτέρω ἐπαινεῖ αὐτὸν διότι ἀποκατέστησεν εἰς τὴν « ἀρχαίαν χριστιανικὴν διαγωγὴν καὶ κατάστασιν... πολλοὺς μὲν καὶ δυσαρτίθμους ἀνακαθάρας ὄχλους λατινικοὺς τε καὶ σκυθικοὺς, πολλὰ δὲ ἐπισκοπεῖα Θεοῦ καὶ ἱερὰ μοναστήρια τῆς λατινικῆς καὶ σκυθικῆς λυτρωσάμενος μιαιρίας ». Διὰ ταῦτα ὁ Θεόδωρος « τὴν τῆς βασιλείας ἀντιμισθίαν ἀντέλαβεν ἐπισκοπικαῖς ὁμολογίαις καὶ λοιπῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν καὶ στρατιωτῶν ἐπικρίσει καὶ πάντων τῶν ἐνιαυθῶν (ἐν Ἑλλάδι) χριστιανῶν ». Τὸ ἀξιοσημείωτον τοῦτο ἐγγράφον, ὅπου ὁ Ἀπόκαυκος ἐξ ὀνόματος τῆς Ἑλλαδικῆς ἱεραρχίας ἐξισώνει τὸν Ὅμηρον μὲ τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Παῦλον, μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ Θεόδωρος Α΄ δὲν ἤντιμι μόνον τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐκ τῶν στεφανάντων αὐτὸν κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πολιτῶν. Δευτερεύουσα μνεῖα γίνεται τῆς βασιλικῆς του καταγωγῆς, καὶ τοῦτο δεῖγμα τοῦ πνεύματος τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως ὅπερ ἐξεπροσώπει: βασιλεὺς γίνεται διότι ἔσωσε τὸ ἔθνος τοῦ ἀπὸ τούτων Φράγκους καὶ τοὺς Σκύθας!

Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς ἐν αὐτῇ στέψεως του καὶ τὸ κράτος καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου ἐμεγαλύνθησαν. Τὸ δεῦτερον ἐλληνικὸν βασίλειον ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τοῦ Αἰγαίου. Ἀλλὰ δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰ γενόμενα ὁ μεγαλοφυὴς βασιλεὺς. Προέβη εἰς τὴν Θράκην, λεηλατῶν καὶ κυριεύων τὰς πόλεις αὐτῆς, αἱ ὁποῖαι τὰ πάνδεινα εἶχον ὑποστῆ ἤδη ἀπὸ τούτων Λατίνους καὶ τοὺς Βουλγάρους, ἔφθασε δὲ μέχρι Διδυμοτείχου καὶ Ἀδριανουπόλεως, τὴν ὁποίαν κατείχε στρατὸς τοῦ Βατάτζη. Ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Βιζύης καὶ τῶν πυλῶν αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ὁποίας ὁ ἀντιβασιλεὺς, λήγοντος τοῦ 1228, συνῆψε πρὸς τὸν Θεόδωρον ἐνιαύσιον συνθήκην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος συνῆψε διπλωματικὰς σχέσεις μὲ τὸν Γερμανὸν αὐτοκράτορα Φρειδερίκον Β΄, ἐνῶ συνεννοεῖτο μὲ τὴν Ἑνετίαν. Τὸ μέγα τοῦτο κράτος διόκει δι' ἐπιτρόπων, στρατοῦ καὶ στόλου, ὁ δ' ἀδελφός του Κωνσταντῖνος Ἀγγελος, ὡς Δούκας κυρίως γνωστός, ἀνέλαβε τὸν τίτλον τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου. Ἀλλὰ τὰ βόρεια αὐτοῦ σύνορα ἔφερον τὸν Θεόδωρον γείτονα τῶν Βουλγάρων, τῶν ὁποίων ἡγεμόνευεν ὁ Ἰωάννης Ἀσάν, πρὸς τὸν ὁποῖον συνῆψε κηδεστίαν. Παρὰ τὸ συνοικέσιον τῆς Μαρίας Ἀσάν μὲ τὸν ἀδελφὸν τοῦ

Θεοδώρου Μανουήλ, ἡ ῥῆξις δὲν ἀπεσοβήθη. Εἶναι φανερόν, ὅτι δὲν ἡδύνατο ὁ Θεόδωρος νὰ στραφῇ τελικῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐὰν δὲν ἐταπεινὸν προηγουμένως τοὺς εἰς τὰ νῶτα του Βουλγάρους. Ἡ σύγκρουσις ἔλαβε χώραν εἰς Κλοκοτίναν παρὰ τὸν Ἑβρον, ὁ Θεόδωρος ἠττήθη κατὰ κράτος, ὁ στρατός του διελύθη, ὁ ἴδιος συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀργότερον ἀπέθανεν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐτυφλώθη, ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Τὸ ὀλιγοχρόνιον Ἑλληνικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης διελύθη, μέγα τμήμα τῶν κτήσεών του κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Οὗτοι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπιβληθοῦν ἀπολύτως διὰ τῆς βίας ἐπὶ τῶν κατακτηθέντων λαῶν, ἥσκησαν φιλικὴν πρὸς αὐτοὺς πολιτείαν, ἀφήκαν δὲ καὶ τὸν Μανουὴλ νὰ φέρῃ τὸν τίτλον τοῦ δεσπότη ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὁ τρίτος αὐτὸς τῶν Ἀγγέλων δεσποτῶν ἐξηκολούθει ὑπογράφων βασιλικῶς δι' ἐρυθρᾶς μελάνης. Ἀλλ' ἦτο φανερόν ὅτι τὰς στρατηγικὰς ιδιότητας τοῦ Μιχαήλ ἢ τοῦ Θεοδώρου δὲν εἶχεν εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν καὶ δὲν ἦτο προσωρισμένος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοῦτο οὐδὲ εἰς τοὺς Λασκάρεις ἐπεφυλάχθη ὑπὸ τῆς Προνοίας, ἡ ὁποία ὥρισε Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ν' ἀναλάβῃ τὸν θρόνον ἐκεῖ καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὴν τελευταίαν ἐνδοξὸν βυζαντινὴν δυναστείαν.

Λὲν προτίθεται νὰ ἐξιστορήσω τὰ γεγονότα μετὰ ταῦτα καὶ τὰς τύχας τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου ἢ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι μία εἰκοσιπενταετία δρασεως τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν Ἀγγέλων, τοῦ Μιχαήλ, τοῦ Θεοδώρου, τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Μανουήλ, φωτίζει τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡμᾶς περὶ τῆς καταστάσεως, τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ δυναμισμοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἀπὸ Ναυπάκτου μέχρι τοῦ Λυτράκιου καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ Σερρῶν βορείου Ἑλληνικοῦ χώρου. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν εὐφορὸν Βιθυνίαν, ἡ ἄγονος ἐν πολλοῖς Ἑλληνικῇ περιοχῇ τῆς Ἡπείρου ἐχρησίμευσεν ὡς καταφύγιον καὶ σκέπη τῶν ἐλευθέρων ψυχῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐδέχθησαν νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τοὺς Φράγκους, ἐν συνεχείᾳ δ' ὡς ὁρμητήριον ἐκδιώξεως τοῦ κατακτητοῦ ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς ἐστίας.

Ζῶμεν ἤδη εἰς αἰῶνα καθ' ὃν ἔχει γεννηθῇ ὁ Νέος Ἑλληνισμός, ἡ γλῶσσα του, τὸ ἀκριτικόν του ἔπος, ἡ συνειδήσις του. Ὁ ἐλληνικὸς χώρος, περιφρονούμενος τὸ πρὶν ὑπὸ τῶν Μικρασιατῶν, εἶναι τώρα ἐπικεντρον ἀντιστάσεως καὶ δημιουργίας. Ἡ Ἡπείρος προετοιμάζει τὸν Μυστράν καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος τοὺς λόγιους τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μορέως. Τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐλλαδισμοῦ διαποτίζει τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ τοὺς μοναχοὺς, τοὺς λόγιους καὶ τοὺς ἡγεμόνας. Ἡ φυλὴ κρύπτει δυνάμεις εἰς τὰ σπλάγχνα της διὰ τὰς κρίσιμους ἡμέρας. Ἀπὸ μίαν διεφθαρμένην δυναστείαν, οἷα ἡ τῶν Ἀγγέλων, ἀναφαίνονται πολεμικοὶ ἥρωες ὡς ὁ Μιχαήλ καὶ ὁ Θεόδωρος.

Ὅταν ἐχειροτονεῖτο ὁ Ἀπόκανκος μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ ἐστέλλετο εἰς τὸ γραφικὸν ἀλλὰ νοσῶδες φρούριον τῆς Ναυπακτίας, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ποῖον ρόλον θὰ διεδραμάτιζεν οὗτος. Ἡ ταπεινὴ Ἄρτα διασφύζει ἀκόμη μὲ τὰς βυζαντινὰς τῆς ἐκκλησίας τὸ μεγαλεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ὑψώθη, γενομένη βασιλικὴ κοιτίς. Τὸ Ἑλβασὰν ἠξιώθη νὰ γίνη ὁ χῶρος τῆς πρώτης σημαντικῆς ἐκδικήσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Σταυροφόρων: Ὁ σφετεριστὴς τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου καὶ ἡ στρατιά του ἐχάθησαν ἐκεῖ, κατόπιν συγκρούσεως πρὸς δύναμιν τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον καλῶς ὑπολογίσει!

Δ'

Ἐπέπρωτο μετὰ ἐπτὰ καὶ πλέον αἰῶνας, νέοι σταυροφόροι, καυχώμενοι ὡς κληρονόμοι τοῦ Imperium Romanum, σιδηρόφρακτοι καὶ αὐτοί, καταπατῆται τῆς ἐλευθερίας μικροῦ συγγενικοῦ μας ἔθνους, τῆς Ἀλβανίας, νὰ ἐξορμήσουν ἐκεῖθεν καὶ νὰ θελήσουν νὰ ἐπιβάλουν εἰς ἡμᾶς τὴν θέλησίν των διὰ τοῦ σιδήρου καὶ τῆς θεωρητικῆς βίας. Ἡ αὐτὴ περίπου περιοχὴ, ὅπου ἐπτὰ καὶ πλέον αἰῶνας προηγουμένως ἐξέσπασεν ἡ ἠθικὴ ἀντίστασις τοῦ ἡπειρωτικοῦ Λαοῦ κατὰ τοῦ ξένου δυνάστου, ἐγένετο ἀντικείμενον συγκρούσεως μετὰ τὸν φασιστικὸν στρατὸν καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συσπειρωθέντος ἐν τῇ ᾧρᾳ τοῦ κινδύνου. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ αὐτὴ περίπου περιοχὴ τῆς Ρούμελης, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας ἐγένετο ἡ κοιτίς τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως τῶν ὑποταγέντων εἰς τὴν ὑπερέραν βίαν νεωτέρων Ἑλλήνων.

Σήμερον ἡ Ἑλλὰς ἐλησμόνησε τὰς βιαιοπραγίας, τὰ δεινὰ, τὴν δσιτίαν, τὰς ταπεινώσεις τῆς κατοχῆς καὶ ἐνθυμεῖται μόνον ὅτι ὡς μέρος τοῦ Δυτικοῦ κόσμου πρέπει νὰ ὑπερασπίζεται τὰ κοινὰ ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἀνθρωπιστικῶς ἐπαιδεύθη ὁ κόσμος. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ λησμονήσωμεν τοὺς νεκρούς, οὔτε νὰ παρίδωμεν τοὺς ἀναπήρους καὶ ὄλους ὅσοι ἐδυσσιάζθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμὴν, διὰ τὴν προάσπισιν τῶν ἰδεῶδων καὶ τῶν παραδόσεων μας. Δὲν γινόμεθα ἐπιλήσμονες τῶν μεγάλων ἱστορικῶν στιγμῶν τὰς ὁποίας μᾶς ἠξίωσεν ἡ Θεία Πρόνοια νὰ ζήσωμεν, ἐπιφορτίσασα ἡμᾶς διὰ τοῦ ἔργου τοῦ κατευξτελισμοῦ τῆς φασιστικῆς βίας καὶ τῆς ἱταμότητος τῶν ἀδίκως κατὰ τοῦ πατρίου ἡμῶν ἐδάφους ἐπιτεθέντων. Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι Ρωμαῖοι, Νορμανδοί, Φράγκοι, Σταυροφόροι καὶ Φασισταὶ διεσχέλισαν τὴν αὐτὴν δίοδον ἀπὸ Βρινδισίου εἰς Ἡπειρον διὰ νὰ θέσουν πῶδα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ νὰ θρόψουν τὰ ὄνειρα τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ δι' αὐτῆς ἐπιβολῆς ἐπὶ τῆς Μεσογείου. Εἰς οὐδένα οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐπιτραπῇ νὰ λησμονήσῃ τὸ κρίσιμον τοῦ χώρου καὶ τὴν

Ἱστορίαν. Δὲν θὰ μᾶς ἀφήσουν οἱ νεκροὶ τῶν ἀπειραγίμων μαχῶν αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν ἐκεῖ κυρίως. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν οἱ ἔνδοξοι νεκροὶ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1940-1941, οἱ ὁποῖοι ἐθυσιάσθησαν διὰ νὰ μείνῃ ἀκεραία ἡ Ἑλληνικὴ Πατρίς, διὰ νὰ μὴ βλαβῇ ἡ τιμὴ, διὰ νὰ ὑψωθῇ ὡς μέγα παράδειγμα ἡ θυσία των ἀπέναντί Σας, ἀγαπητὴ Νεότης, τὸ καύχημα καὶ ἡ ἐλπίς τοῦ Ἔθνους, τὸ προπύργιον τῆς Ἑλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς. Καὶ ἰδοὺ τὸ παράδειγμα ἐκείνων καρποφορεῖ εἰς τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν μεγαλόνησον, τὴν ἡρωτοκόκκον Κύπρον, ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης κρατεῖ ὑψηλὰ τὴν δῆδα τῆς Τιμῆς καὶ τῆς Ἑλευθερίας ἀναμμένην, διὰ νὰ φωτίσῃ τὰ σκότῃ τῆς δουλείας καὶ νὰ διαλύῃ τὰ νέφη τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τῆς βαρβαρότητος, διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς μικροψυχίας τῶν μεγάλων.

Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν Ἑλλήνων ἡρώων, ἀρχαίων, βυζαντινῶν καὶ συγχρόνων!

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ